Türk Dünyası
Tarih
Kültür Dergisi

Sayı #389 Fiyat ₺15.00

Mayıs 2019
Cilt: 65
Aylık Süreli Yayın
Issn: 1305-9769
Modem: 112483

Atayurt Moğolistan'daki Kazılarda Güncel Gelişmeler

Erken dönem Türk eserleri bakımından büyük önem taşıyan Atayurt Moğolistan'ı, duayen tarihçi Prof. Dr. Ahmet Taşağıl ve deneyimli arkeolog Adil Yılmaz ile keşfedin...

Prof. Dr. Ahmet Taşağıl
Adil Yılmaz

Dombraya Kadın Eli Değince: Aygül Ülkenbayeva
Bakıt Turmagambetova

Ulubatlı Hasan'ın Varlığını Kanıtlayan Yeni Tarihi Bulgular
Hakan Yılmaz

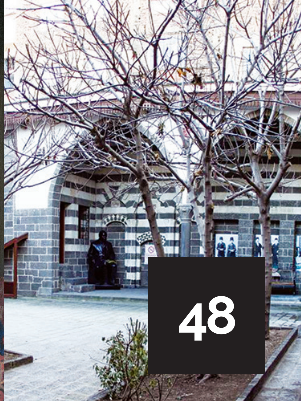
Cephede Yiğit Bir Futbolcu Arif Emirzâde
Burak Tut

Türk Dünyası **Tarih** Kültür Dergisi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın
Aylık Süreli Yayın Organıdır.

Cilt: 65 Sayı: 389

Kurucu Başkan
Prof. Dr. Turan Yazgan

Sahibi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı adına
Közhan Yazgan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Saadet Pınar Yıldırım

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Töre Yıldırım

Düzeltmen
Mehmet Kanlı

Kapak Fotoğrafı
Moğolistan'daki Kazılarda Güncel Gelişmeler

Güncel Fotoğraflar
M. Kemal Sallı
Samet Çolban

Görsel Tasarım
Hayri Güntek

Teknik Yönetim ve Tasarım
Emel Gökay

Tasarım - Fotoğraf İşleme
Gökhan Kaya

İdare Merkezi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Kemalpaşa Mah. Bukalidede Sok. Nu: 4 Saraçhane PK: 34134 Fatih - İstanbul

(0212) 511 10 06
www.turan.org.tr
yayin@turan.org

Basıldığı Yer
Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Işık San. Sit. C Blok No: 19/102
Topkapı İstanbul
Telefon: (0212) 483 47 91
Matbaa Sertifika No: 11964

Fiyatı: 15 TL

Abonelik Bedeli
Yurtiçi: 150 TL
Öğrenciler için : 120 TL
Yurtdışı: 85 USD

Banka Hesap Numaraları
Vakıfbank İstanbul Fatih Şb:
TR76 0001 5001 5800 7287 8397 25
İş Bankası İstanbul Aksaray Şb:
TR09 0006 4000 0011 0021 1928 92
Posta Çeki Hesap Numarası
İstanbul Aksaray PTT Şubesi
141720 Nolu Hesap

Milli Eğitim Bakanlığı Talim - Terbiye Kurulu'nca eğitim ve öğretim açısından öğretmenlere tavsiye edilmiştir. (8 Mart 1995 tarih ve B.08.0.TTK.0.0 1.04/611.7/0946 nolu karar)

ULUBATLI HASAN'IN VARLIĞINI KANITLAYAN YENİ TARİHİ BULGULAR

İstanbul'un fethinde surlara ilk sancağı dikenin Ulubatlı Hasan olup-olmadığı tartışmalarının uzun zamandır gündemi meşgul ettiği ve özellikle basın-yayın organları aracılığıyla bu konunun her yıl aynı ifâdelerle gündeme getirildiği herkesçe bilinmektedir.

Hakan Yılmaz*

İstanbul'un fethinde surlara çıkıp ilk sancağı dikenin *"Ulubatlı Hasan"* adlı bir yeniçeri olduğu, ülkemizde akademik tarihçiliğin gelişmeye başladığı ilk zamanlardan beri tarihçiler ve halk tarafından benimsenmiş ve yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar bu konuda hiçbir muhalif iddia gündeme getirilmemişti. Ulubatlı Hasan'dan söz eden tek kaynağın, fethin en önemli tanıkları arasında yer alan Yorgios Sfrancis'in *Chronicon Minus* adlı taslak eserinin, on bir yıl sonra *Chronicon Maius* adı altında genişletilmiş ayrıntılı metni olduğu bilinir.

Son yıllarda kroniğin bu geniş versiyonunun Sfrancis'e ait olmadığı yönündeki subjektif iddialardan etkilenen pek çok araştırmacı, içindeki *"Ulubatlı Hasan"*la ilgili bilgilerin de kaynağı belirsiz bir "efsane"den ibaret olduğunu düşünmüşler;[1] hatta *"Ulubatlı Hasan"*ın 1940'lara kadar Osmanlı literatüründe hiç bilinmediğini, 1914'teki ilk fetih ihtifâlinden beri *"Balaban Çavuş"*un surlara ilk sancağı diken kişi olarak kabul edildiğini öne sürmüşlerdir.[2] Konuya temkinli yaklaşan kimi araştırmacılar ise öne sürülen gerekçelerin Ulubatlı Hasan'ı yok saymak için yeterli olmadığı; bir tarih yazarının ismine ve nereli olduğuna kadar ayrıntılı bilgi vermiş olduğu böyle bir kimseyi hayalinden uydurmasının mümkün olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir.[3]

Sfrancis *Chronicon Maius*'unda Ulubatlı Hasan'ın kuşatmanın son anlarında surlara tırmanışı ve orada Bizanslılar'la bir süre çatıştıktan sonra, üzerine yağan ok ve taş yağmurları altında şehid oluşundan şu ifadelerle söz etmiştir:

"İşte o sırada, aslen Lopadion (Ulubat)'lı olup koca bir vücûda sâhip olan 'Hasan' adlı bir yeniçeri, sol eli ile başının üstüne kalkanını tutup, sağ eli ile kılıcını çekti ve bizimkilerin şaşkınlık içinde geri çekildikleri o bölgede sûrun tepesine doğru atıldı. Onunla aynı cesareti göstermek isteyen otuz kadar diğeri de kendisini takip etti. Bizimkilerden hâlâ surlarda kalanlar ise üzerlerine kayaları yuvarlıyorlardı ve onlardan on sekizini aşağı attılar. Ne var ki, Hasan kendisine mahsus şiddeti ile surun üzerine çıkıp bizimkileri kaçırmayı başardı. Bu zafer üzerine diğerleri de onu takip ederek surlara tırmanma fırsatı buldular.

İstanbul'un fethi sırasında imparatorun baş muhâfızı olan Yorgios Sfrancis'i (sağda) imparator XI. Konstantin Dragazes'le bir arada gösteren resim. *F. Kontoglou, Belediye Binası, Atina.*

Bizimkiler sayılarının pek az olması nedeni ile sura tırmananlara mânî olamadılar. Düşmanın sayısı fazla idi, buna rağmen yine de yukarıya çıkanlara saldırdılar ve onlardan birçoğunu öldürdüler. Bu çatışma sırasında Hasan'a bir taş isabet etti ve onu yere yıktı. Kendisini yere yıkılmış görünce, bizimkiler de üstüne her taraftan taş fırlatmaya başladılar. O ise dizleri üstüne kalkmış kendisini savunmaya çalışıyordu; ancak almış olduğu pek çok darbeden dolayı artık sağ kolu işlemez oldu ve oklarla kaplandı, nihâyet berâberindeki pek çok kişi ile birlikte öldü."[4]

Ulubatlı Alemdâr Hasan'ın 1956'da yıkılan Fatih Horhor'daki mescidinin 1940 yılı sonlarında çekilmiş bilinen tek fotoğrafı.
Vakıflar Gn. Md. D: 532, F. nr.: 3996.

Kuşatma sırasında imparatorun baş muhâfızı olan Sfrancis'in Ulubatlı Hasan'ı betimleyen bu satırları, aslında on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar hiç kimsenin dikkatini çekmiş değildi. Bu yüzyılın ilk yarısında önce *Hammer Târîhi*'nde ve sanılanın tam aksine 1914 ihtifâlinden çok önce 1316/1900'de ilk kez Ferik Ahmed Muhtar Paşa'nın yazdığı *Feth-i Celîl-i Kostantîniyye* adlı eserde *"Ulubatlı Hasan"*ın vurgulu bir biçimde ön plâna çıkarılması[5], Hasan'ı kısa zamanda İstanbul'un fethinin simge ismi hâline getirmiştir. İşte bu anlayışın bir devamı olarak Cumhuriyet'in ilânından sonra da fetih kutlamalarında ve basın-yayın organlarında, fetihte Topkapı (Romanos) burcuna ilk Türk sancağını diken Osmanlı neferinin *"Ulubatlı Hasan"* olduğu yönünde yapılan yoğun neşriyatı, 1930'ların başlarından itibaren Yunan tarihçi I. Papadopulos, Hanak-Philippides ve Romen tarihçi Vasile Grecu'nun, eserin bu genişletilmiş şeklinin Sfrancis'e ait olmadığına ilişkin çelişkili iddiaları takip etmiştir.[6] Bu tarihçiler bilimsellikten uzak bazı gerekçelerle, Sfrancis'in büyük kroniğinin onun tarafından değil, fetihten yüz yirmi yıl sonra Monemvasia metropoliti Makarios Melissinos tarafından genişletildiğini öne sürmüşlerse de, bu genişletilmiş metnin içinde yazarın *"imparatorla birlikte atına binip saraydan çıktığına"*, *"surları teftişle görevli olduğuna"* ve *"gözleriyle gördüğü şeyleri anlattığına"* ilişkin özgün ifadelerinin[7] neden Sfrancis'e değil de Melissinos'a ait olması gerektiğini izah edememişlerdir.

Ulubatlı Hasan'ın Tarihî Yarımada İçinde Keşfedilen Kabir ve Mescidi

Yirmi yıla yakın bir süredir Ulubatlı Hasan'ın varlığını tartışmaya açan araştırmacıların birçoğunun, Sfrancis'in eseri ile ilgili yukarıdaki iddialardan sonraki en büyük tutunma noktaları; yukarıda da belirttiğimiz gibi, Ulubatlı Hasan'ın Osmanlı literatüründe hiçbir zaman yer almamış olduğu varsayımıdır. Bu görüş şimdiye kadar pek çok isim tarafından farklı gerekçelerle gündeme getirilmişse de, târihî yarımada içinde Hasan'ın izine ulaşabilmek amacıyla topografik ya da toponomik anlamda nitelikli herhangi bir bilimsel araştırma yapılmamıştır.[8]

Fethe damgasını vurmuş bu kadar önemli bir isimden geriye hiçbir iz kalmamasının imkânsız olduğu düşüncesinden yola çıkarak, birkaç ay önce tarihî yarımada içindeki fetih şehidlerinin kabirleri üzerinde yaptığımız araştırmalar sırasında, Ulubatlı Hasan'ın yaşadığını kesin olarak kanıtlayacak çok önemli maddî bulgulara ulaştık. İstanbul'daki fetih şehidleri arasında Fatih'in *"Alemdâr"*ı, yani *"Sancaktar"*ı olan *"Hasan"* adlı bir *"Serdâr"*a ait olduğunu tespit ettiğimiz, Fatih ilçesi Horhor semti yakınlarındaki metruk bir kabrin târihî geçmişine indiğimizde; kabirde yatan Sancaktar Hasan'ın fetih günü burca sancak dikerken şehid olduğunu, daha önceleri kabrinin yanına inşa edilmiş kârgir bir mescidi de bulunduğunu, vakfın geliri için yapılan bir evle birlikte asırlar boyu ayakta kalan bu mescidin, 1956 İstanbul şehir planlamasına kadar tarihî yarımada içerisinde önemini her zaman koruduğunu öğrenmiş olduk. 1956'da Atatürk Bulvarı açıldığı sırada, yola çok uzak kalmasına rağmen: *"Ahşap çatılı ve değersizdir!"* denilerek yıktırılan bu küçük mescid, 903/1497 tarihinde düzenlenen vakfiyesine göre *"Baba Hasan-ı 'Alemî Mescidi"* adını taşıyor ve kurulmuş olduğu mahalle de aynı isimle anılıyordu.[9]

Alemdar Baba Hasan'ın keşfettiğimiz kabri bugün İstanbul Büyükşehir Belediye binasının ilerisindeki

Ulubatlı Baba Hasan'ın Mescid'inin yıkılışına beş yıl kala, 1951'de ressam Nezih İzmirlioğlu tarafından İstanbul Ansiklopedisi için çizilen resmi.

Ulubatlı Hasan'ın surlara çıkışı, mücadelesi ve şehadetini Sfrancis'inkine benzer şekilde betimleyen kabrinin şimdi kayıplara karışan kitâbesi.
Vakıflar Gn. Md. D: 532, F. nr.: 3998.

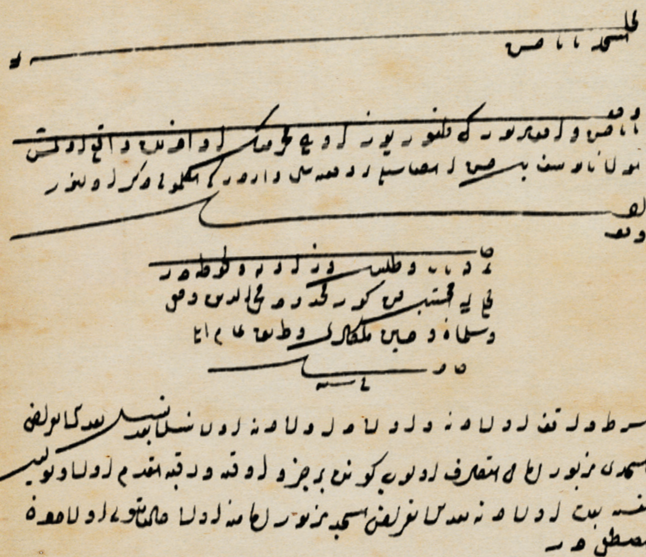
parkın hemen altında, İlahiyat Fakültesi'nin karşında Kırma Tulumba Sokak'la Girdap Sokak'ın kesiştiği köşededir. Onun Ulubatlı Hasan'la aynı kişi olduğunu kanıtlayan en önemli tarihî materyal ise, daha önce bu kabrin yan duvarı üzerinde yer alırken 1956 yıkımında ortadan kaldırılan ve en son 1976'da Aksaray'daki bir antikacı dükkânının vitrininde satışa konulan kayıp kitâbesindeki beş beyitlik *"târîh"* manzûmesidir.

Sıdkî adlı bir şair tarafından 1221 hicrî yılında, muhtemelen 1806 depreminde yıkılan kabrin tamiri sırasında yazılan ve en alt satırının ortasında *"857/1453"* tarihi bulunan bu ilginç manzûmede, Fatih'in sancaktârı Baba Hasan'ın elinde kılıçla tekbir getirerek surların üzerine çıkması, eşsiz gücüyle düşmanla çatışıp onları geri kaçırması ve sonunda kanlar içinde kalarak şehid olması bizzat Hasan'ın dilinden, Sfrancis'in anlattıklarına eşdeğer bir çizgide aynen şöyle ifade edilmiştir:

"Yedümde tīġ-ı āteş-tāb dilümde naẓm-ı Settārī
Ben oldum Fātiḥ'üñ ol günde merġūb ʿalem-dārı
Ġazā-yı ekber itdüm Rüstemāne ḥaşmıla yed-kesr
Oluban ġarḳ-ı ḫūn-ālūd işte Şehīdler Serdārı
Yaturdum kimse bilmez ḥāl [ü] aḥvālümi hergiz Ḫān
Meger maʿnāda irşād eylemişler böyle düş-vārı
Çerāġum şuʿle-dār iden, aña durāġ cennet olsun
Ḫüdā her bir umūrında ola anuñ meded-kārı
De-gil Ṣıdḳī bunuñ taʿmīrine menḳūṭını tārīḫ:
'Zehi devlet Ḥasan Baba ki heşt-seddin ʿalem-dārı'
857"[10]

Günümüz Türkçe'siyle;

"Elimde ateş saçan kılıç, dilimde Settâr'ın nazmı
Ben oldum Fâtih'in o gün göz kamaştıran sancaktârı
Kahır pençemle, düşmanla Rüstem'ce ulu gazâ ettim
Kanlar içinde kalarak oldum Şehîdlerin Serdâr'ı
Hâl ve ahvâlimi kimse, Hân bile bilmeden yatardım
Meğer mânâ âleminden yöneltmişler bu güç ihtârı
Kandilimi yakıp uyaranın durağı cennet olsun;
Hüdâ olsun tüm işlerinde onun yardım eden Yâr'ı
De Sıdkî bu kabrin tâmirine noktalı harfle târîh:
Ne devlet ki Hasan Baba'dır sekiz burcun sancaktârı
1453."

953/1546 târihli İstanbul Vakıf Defteri'nde Ulubatlı Baba Hasan Ağa'nın İstanbul'daki mescidi adına düzenlenen vakfiyesine ilişkin kayıt.
BOA, Tapu Tahrîr Defteri, nr.: 251, s. 419.

Alemdâr Ulubatlı Baba Hasan Ağa'nın kabri ve mescidinin bulunduğu sokağın bugünkü görünümü. Mescid yıkılmadan önce, eskiden evin yerleşik bulunduğu arkadaki kiremit çatılı trafonun alt kısmında yer alıyordu. *Fotoğraf: Hakan Yılmaz.*

Alemdâr Baba Hasan'ın kabrinin köşe duvarı üzerindeki kitabesiyle birlikte 26 Aralık 1940'ta Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından çekilmiş olan fotoğrafı.
Vakıflar Gn. Md. D: 532, F. nr.: 3997.

Şimdi kayıp olan bu kitâbenin 26 Aralık 1940'ta Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından çekilen fotoğrafından aktardığımız yukarıdaki beyitlerde *"Alemdar Hasan"* hakkında anlatılanların, Sfrancis'in kroniğinde anlattıklarıyla tam bir uyum içinde oluşu kuşkusuz bir tesadüf değildir. Sfrancis'in eserinin İstanbul'da henüz hiç kimse tarafından bilinmediği bir devirde, ilkin kabrin hâcet penceresi üzerine yerleştirilen bu kitâbenin, Sancaktar Baba Hasan'ı *"Fâtih'in mergûb 'alemdârı"* ve *"Şehîdler serdârı"* şeklinde niteleyerek, bölgedeki tüm fetih şehidleri arasında istisnaî bir konuma yükseltmiş olması kayda değerdir. Özellikle Alemdar Baba Hasan'ın *"Sekiz burcun 'alemdârı"* olduğuna yönelik düşürülen târih beyti, onun *"Ulubatlı Hasan"*dan başka biri olmadığını tarihî açıdan kesinleştirmekte; Ayvansaray'daki *Kerkoporta*'dan *Porta Reghion (Mevlânâkapı)*'ya kadar uzanan on iki kara burcundan *Porta tis Pighi (Silivrikapı)*'ya kadar uzanan ilk sekiz burç arasında, *Romanos (Topkapı)* burcu üzerine ilk Osmanlı sancağını onun diktiğini kuşkusuz bir biçimde belgelemektedir.

Devrin kroniklerine göre gerçekten de Topkapı burcuna dikilen ilk sancaktan sonra, ikinci Türk sancağı kara tarafındaki dokuzuncu burç olan Silivrikapı üzerine dikilmişti. Çağdaş Osmanlı tarihçisi İbn Kemâl'in de fetihten kısa bir süre sonra yazdığı *Târîh*'inin VII. Defter'inde, kitabedekine benzer şekilde *"Top-kapusı"* burcuna *"Sultân-ı 'âlemüñ ak 'alemi"*ni *"âvâze'-i tekbîr"*le ilk diken kimsenin bu gözkamaştırıcı fiilini: "*henüz kal'a-yı düvâzdeh-burc-ı sipihrde râyet-i zer-nigâr-ı iza'et-şi'âr-ı mihr zuhûr itmemiş*"ken; yani "on iki burç" arasında hiçbir yerde sancak dikilmemişken gerçekleştirdiğini belirtmesi[11]; Sfrancis'in anlatısıyla da aynı olan kitâbedeki bu bilgilerin çağdaş eski bir kitabeye dayandığına ve o dönemin gerçek üslûbunu yansıttığına tam anlamıyla açıklık getirmektedir. Ayrıca manzûmenin üçüncü beyti, burçtan düşen Alemdâr Hasan'ın cesedinin sur dibine yığılan insan vücutları ve kaya yığıntıları altında kaybolmuş durumdayken, daha sonra rüyâda yeri gösterilerek şimdiki bulunduğu noktaya getirildiğine dair ilginç bir ayrıntıya da yer vermektedir.

Kitabedeki bu bilgilerden anlaşıldığına göre Alemdar Ulubatlı Hasan, şimdi olduğu gibi o zamanlar da İstanbul'un fethinin en büyük simgesi konumunda bulunan seçkin ve emektar bir Osmanlı askeriydi.

Ulubatlı Hasan'ın Yaşamını Aydınlatan Yeni Tarihî Bulgular

Sfrancis'in Ulubatlı Hasan hakkında verdiği yukarıdaki bilgiler, şimdiye kadar akademik câmia ve halk çevrelerinde onun sıradan genç bir yeniçeri olduğu hissiyâtını uyandırmış ve popüler tarih yazımının kurgusal betimlemeleri eşliğinde bu anlayış zamanla somut bir bilgi halini almıştır. Oysa Alemdar Baba Hasan Ağa'nın Ulubat Gölü'ne birkaç kilometre uzaklıktaki *"Kızılcuklu"* (şimdiki *Hasanağa*) köyünde tespit ettiğimiz 828/1425 tarihli orijinal vakfiyesi[12], onun İkinci Murad'ın ilk yıllarında da seçkin Osmanlı ümerâsı arasında yer aldığına, Çelebi Sultan Mehmed döneminden beri saraya çok yakın bir isim olduğuna ışık tutar. Vakfiyede: *"Cenâb-ı Melikü'l-ümerâ'i'l-'izâm, Câmi'u mehâsini'l-kirâm, Nâsıbu livâ'i'l-İslâm, Râfi'u bid'a ve'z-zulem, el-Mahsûs beyne'l-ekâbir*

828/1425'te düzenlenen Alemdar Ulubatlı Hasan Ağa vakfiyesinin sûretlerinden birinde, Hasan Ağa'nın yüksek emâret vasıflarıyla anıldığı ilk satırlar.
VGMA, Defter, nr.: 2163/70, s. 80.

Alemdâr Hasan Ağa'nın Ulubat Gölü'nün birkaç kilometre doğusunda yer alan vakıf alanı Kızılcuklı (Hasanağa) köyünün genel görünümü. *Nilüfer/Bursa.*

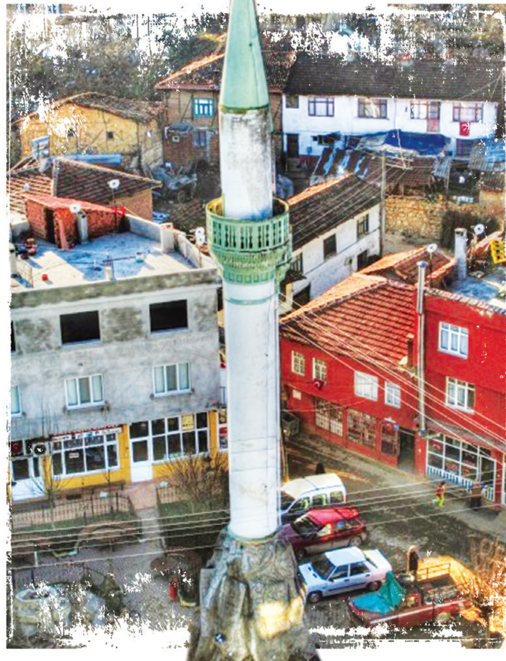
bi-'uluvvi'-l-himem, Mukarrebü'l-mülûk ve's-selâtîn, Hasen[en] *mine'd-devleti ve'd-dîn (Devletin ve dînin Güzel'i) Hasan Ağa -tâle bakâhu- ibn 'Abdu'llâh…"* şeklinde nitelendirilen Alemdar Baba Hasan'ın: *"Nâsıbu livâ'il-İslâm: İslâm sancağının dikicisi"* ifadesiyle işaret edilen Osmanlı devlet adamları içindeki resmî statüsü, onun daha bu erken dönemde, Fatih'in babası ve dedesi zamanlarında da sancaktarlık yaptığına kesin bir kanıt sağlar. *"Osmanlı kaynaklarında Ulubatlı Hasan'dan hiç söz edilmediği"* iddiasını ortadan kaldıracak şekilde, Mehmed Süreyya ise *Sicill-i 'Osmânî*'nin II. Cild'inde "Hasan Ağa" adına açtığı maddede ondan: *"Sultân Murâd Hân-ı sânî (İkinci Murad Han) Hazretleri'nüñ 'asrında Sekbân-başı olup, 857'de (m. 1453) İstanbûl fethinde şehîd oldu."* cümlesiyle söz etmiş[13] ve Alemdarlık'tan sonra "Sekbanbaşılık" görevine de getirildiğine ilişkin önemli bir ayrıntı vermiştir.

Hasan Ağa'nın vakıf alanının Ulubat Gölü'ne yakınlığı, onun aslen Ulubat'lı olduğu konusunda Sfrancis'in verdiği bilgileri desteklemekte ve İstanbul'da tespit ettiğimiz kabrin gerçekten de *"Ulubatlı Hasan"*a ait olduğunu bir başka açıdan te'yid etmektedir. Baba Hasan'a bu vakıf belgesiyle *"Kızılcuklu"* köyü ve etrafındaki birkaç yerin yanı sıra Edirne'ye bağlı *"Sığırlıca-Mûsâ"* köyü de vakfedilmiştir.

Bu yeni tarihî kayıtlara göre, vakfiye düzenlendiği zaman otuz beş yaşlarında olduğu düşünülürse, burcun üzerinde ruhunu teslim ettiği sırada Alemdar Hasan Ağa'nın yaşı muhtemelen altmışın üzerindeydi ve bu yüzden Osmanlı ordusu içinde artık *"Baba"* lakabıyla anılır hale gelmişti.

Ulubat yakınındaki köyüne ait vakfiyesinden babasının adının *"Abdullah"* olduğu anlaşılan Alemdar Baba Hasan'ın, İstanbul'daki mescidinin kayıtlı bulunduğu 953/1546 tarihli *Vakıf Defteri*'ne göre *"Hüseyin"* adında bir erkek ve *"Hasnâ Hâtûn"* adında bir kız kardeşi vardı. Daha önce Abdüllatif Subhi Paşa konağının bahçesinde yer alan Hüseyin'in kabri, 1956'da yol açılırken ağabeyi Hasan'ın yanına taşınmıştı. Ayrıca II. Bayezid'in ihsanlarının kaydedildiği eski bir deftere bakılırsa, onun 916/1510 yazında hayatta olan *"İbrâhîm"* ve saray elit çevresine mensup olan Hazine kâtibi *"Pîrî Çelebi"* adında iki oğlu ile 953/1546'da vakfının tevliyetini üstlenmiş *"Mustafa"* adında bir de torunu bulunmaktaydı.[14] Baba Hasan Ağa'nın İkinci Murad devrinde altı yıl arayla ünlü vezir Bâyezîd Paşa'nın oğlu İsâ Bey'in iki ayrı vakfiyesine şahidlik yapması[15], onun Çelebi Mehmed döneminden beri Bâyezîd Paşa çevresi ile yakın bir ilişki içinde olduğunu gösterir.

Alemdar Ulubatlı Hasan Ağa memleketi Bursa'da, şimdi kendi adıyla anılan köyünde bir camii, zâviye, mektep ve hamam inşa ettirmişse de, onun bu hayır eserlerinden günümüze sadece mescidinin minaresi gelebilmiş; ayrıca İstanbul'dan önceki saltanat yurdu Edirne'de kendisine atfen *"Alemdar Mahallesi"* adıyla anılan bölgede de adına bir mescid ve bir türbe inşa ettirmişti. Bugün Ulubatlı Hasan'a alternatif gösterilen Balaban Ağa'nın da bir zamanlar hem İstanbul'da, Alemdar Hasan'ın kabrine çok yakın bir noktada, hem de onun Edirne'deki mahallesinin içinde kendi adıyla anılan bir mescid yaptırmış olması; düşünüldüğü gibi bu tarihî kimliklerin birbirinden uzak ve habersiz kimseler olmadıklarına, Edirne'deki mevcut mimarî durumun fetihten sonra aynen

Ulubatlı Alemdâr Hasan Ağa'nın kendi adıyla anılan Bursa'daki vakıf köyünün merkezinde yer alan camiiden yoksun minaresi. *Nilüfer/Bursa.*

Alemdâr Ulubatlı Hasan'ı tâkiben Romanos/Topkapı burcunun üzerine çıkan ve toplu hâlde aşağı düşürülerek şehîd olan On Sekiz Sekbanlar'ın defnedildiği Şehzâdebaşı'ndaki hazîrenin 1954 yılındaki ve şimdiki durumunu gösteren fotoğraflar. *Fatih-İstanbul.*

İstanbul'a da taşındığına dair ilginç tarihî bir perspektif sunmaktadır. Bunlara ilâveten Ulubatlı Hasan Ağa'nın Edirne'dekine benzer şekilde, Bursa *Kızılcuklu* köyünde de akraba ve ahfadının defnedildiği haziresi içinde bir makam-mezarı vardır.

Ulubatlı Hasan'ın fetih sırasında sekban-başı olduğunu gösteren tarihî kayıtlardan, bugün onun kabrinin biraz yukarısında, Büyükşehir Belediye binasının sol tarafında yer alan ve "İlk fetih şehidliği" olarak anılan, Fatih'in emriyle surlara tırmanan ilk *"On Sekiz Sekban"*a ait şehidler haziresinin[16] de, Sfrancis'in eserinde Hasan'la birlikte ilk kez surlara çıkıp topluca aşağı düşürüldükleri bildirilen *"On sekiz kişi"*ye ait olduğu kendiliğinden anlaşılır. Bu on sekiz sekban kuşkusuz Sekbanbaşı Hasan'ın emrinde oldukları için onunla birlikte surların üzerine çıkmışlar, ancak onun kadar güçlü olmadıklarından atılan ok ve taşlara uzun süre direniş gösteremeyip, Hasan'dan kısa bir süre önce şehid olmuşlardı. Fethin ilk şehidleri olarak anılmaları işte bu yüzdendir. Baba Hasan'ın kabri ile On Sekiz Sekbanlar'ın haziresinin birbirine yakınlığı, vaktiyle kiliseden mescide çevrilen Balaban'ın mescidinin de yıkılmadan önce bu hazireye çok yakın bir yerde yer aldığı dikkate alındığında, Sfrancis'in rivayeti ile diğer çağdaş kaynaklardaki karmaşık bilgilerin gözle görülür kanıtları ve birbiriyle bağlantısı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İstanbul'un fethinin en önemli simgesi durumundaki Ulubatlı Hasan'ın İstanbul Horhor'daki kabrinin bitişiğinde yer alan mescid alanı günümüzde hâlâ arsa halindedir ve üzerinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Aynı şekilde Bursa'da, Hasan Ağa Köyü'nde yer alan mescidinin minaresi de şimdi park olarak kullanılan boş bir alanın içinde durmakta, bulunduğu geniş meydanda yalın haliyle ilginç bir görüntü oluşturmaktadır. Her iki mescidin de aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmesi, Ulubatlı Hasan'ın tarihte saklı kalan varlığını yeniden görünür kılmak ve hâtırasını canlı tutmak adına, bize göre son derece önemli ve isabetli bir girişim olacaktır.

dipnotlar

* Araştırmacı-Yazar & Yeniçağ Tarihi Uzmanı, hakanyilmaz.makale-iletisim@hotmail.com

1- Erdoğan Aydın, ***Fatih ve Fetih, Mitler ve Gerçekler***, Ankara: Doruk Yayımcılık, 1997, s. 86 vd.; Erhan Afyoncu, ***Sorularla Osmanlı İmparatorluğu***, I, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2002, s. 57-58; Vahdettin Engin, "Ulubatlı Hasan'ı Bırak, Balaban Çavuş'a Bak!", ***Hürriyet Tarih***, 28.05.2003, s. 10-11; İlber Ortaylı, "Şanlı bir tarihin 'renkli' balonları", haber: Şenol Demirci, "İşte tarihi palavralar" ara başlığı altında, ***Milliyet Gazetesi***, 02.09.2003; Murat Bardakçı, "Ulubatlı da Bir Şey mi, Daha Yığınla Tarihi Hurafemiz Var", ***Hürriyet Gazetesi***, 07.09.2003, vb.

2- Vahdettin Engin, ***a.g.m.***, s. 10-11; Erhan Afyoncu, ***Sorularla Osmanlı İmparatorluğu***, I, s. 57-58; a.mlf., ***Truva'nın İntikamı***, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012, s. 86-90.

3- Bu konuda özellikle, bk. F. M. Emecen, "Menkıbe-Târih İlişkisinin Çarpıcı Bir Örneği: İstanbul'un Fethinde Surlara İlk Çıkanın Kimliği Meselesi", ***İ. Aydın Yüksel'e Armağan***, İstanbul 2012, s. 251-260.

4- Georgios Sphrantzes, "Cronica (Chronicon Maius): 1258-1481", ***Memorii***, II, Edıtıe Critica de Vasile Grecu, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bükreş 1966, pp. 426-429.

5- Ferik Ahmed Muhtâr Paşa, ***A'yâd-ı Mefâhir-i Milliyye'-i 'Osmâniyye'den 'Osmânlılığıñ Avrupa'da Tarz-ı Te'essüsi, yâhûd Feth-i Celîl-i Kostantîniyye***, İstanbul: Tâhir Beg Matba'ası, 1316/1900, s. 202.

6- Bu isabetsiz iddialar ***Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı Dünyası Sempozyumu*** (12-13 Nisan 2019) adına hazırladığımız bildiride ve elinizdeki makale ile eş zamanlı olarak ***Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi***'nin 2019 Mart-Nisan sayısında yayınlanan "Fâtih'in Alemdârı, Şehidler Serdârı Ulubatlı Baba Hasan" başlıklı ayrıntılı makalemizde bilimsel kanıtlar ışığında literatürden tamamen izâle edilmiştir.

7- Sphrantzes, ***Memorii***, II, pp. 422-423, 428-429, 432-433.

8- Beş buçuk yıl kadar önce Mustafa Malkoç tarafından Silivrikapı'daki "Elekli Dede" kabrinin Ulubatlı Hasan'a ait olduğu iddia edilmişse de, ismi "Hasan" bile olmayan bu fetih şehidi hakkında ortaya atılan bu büyük iddiayı kanıtlayacak tek bir bilimsel delil dahi gösterilememiştir: M. Yüksel, "Ulubatlı Burada", ***Takvim Gazetesi***, 19.10.2013.

9- BOA, ***Tapu Tahrîr Defteri***, nr.: 251, s. 419; Ö. Lütfi Barkan-E. Hakkı Ayverdi, ***İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri: 953 (1546) Târîhli***, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1970, s. 236; Hâfız Hüseyin bin İsma'îl-i Ayvânsarâyî, ***Hadîkatü'l-Cevâmi', I***, İstanbul: Matba'a'-i 'Âmire, 1281/1865, s. 60.

10- Vakıflar Umûm Müdürlüğü, ***Hasan Baba Mescidi ve Türbesi raporu***, Dosya nr.: 532, Fotoğraf nr.: 3998.

11- İbn Kemâl, ***Târîh-i İbn Kemâl***, VII. Defter, Tıpkıbasım, nşr.: Şerafettin Turan, Ankara: TTK Yayınları, 1954, s. 63-65.

12- Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Hasan Ağa/Kızılcuklu köyünde bulunan Rebî'u'l-evvel 828/Şubat 1425 tarihli bu vakfiyenin bizde yer alan fotokopisini, VGMA, ***Defter***, nr.: 2163/70, s. 80-82'de kayıtlı iki sûreti ile birlikte yakında neşredeceğiz.

13- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i 'Osmânî, II, İstanbul 1311, s. 118; IV, s. 770.

14- BOA, ***Ṭapu Taḥrîr Defteri***, nr.: 251, s. 419-420; ***"Defter-i İn'âmât"***, İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Yzm. nr.: O.71, vr. 168a/s. 340; vr. 201a/s. 392; vr. 43a/s. 87, vb.

15- BOA, ***EV.VKF.***, nr.: 19/9, I, II ve ekleri.

16- A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", ***İstanbul Risaleleri,*** V, İBB Kültür İşleri Daire Bşk. Yayınları, İstanbul 1996, s. 321-322.